

Uummannaq

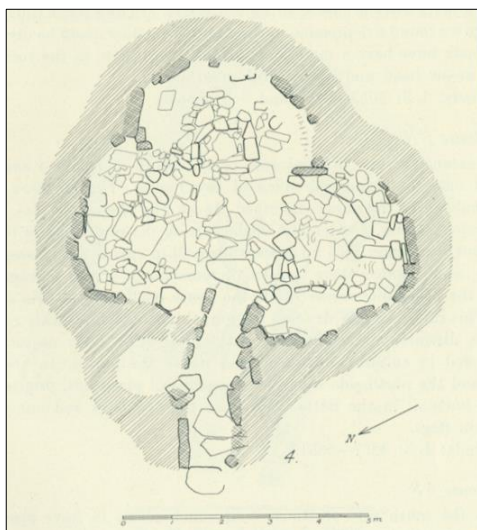
Guide til bopladsen ved Thule-fjeldet

Uummannaq – bopladsen bag det hjerteformede fjeld

Uummannaq var Avanersuaq's (Thule-området) største boplads i perioden c. 1910 – 1953, men også i lange tidsrum helt tilbage til de første Inughuit's indvandring fra Canada til Grønland for 800 år siden var Uummannaq en vigtig vinterboplads. Talrige ruiner af tørvehuse, køddepoter og grave er fordelt over en 1 kilometer lang kyststrækning øst for Det Hjerteformede Fjeld (Thule-fjeldet) og nord for Knud Rasmussens handelsstation. Ruinerne vidner om de mange århundredes bosætning, hér hvor adgangen til fangst dyr som sæl og hvalros i Wolstenholme Fjord var optimal. Bosætningen slutter brat med tvangsflytningen af befolkningen til Qaanaaq i 1953 pga. nærheden til Thule Air Base, og adgang til dele af området har været forbudt indtil for få år siden, hvor det ændrede status fra militært til civilt område. **For Inughuit er Uummannaq stadig af grundlæggende kulturel betydning:** alle familier i Qaanaaq har forfædre og slægtninge, der har boet her. Det er håbet at genåbningen af bopladsområdet – nu som fredet fortidsminde – vil tiltrække og interessere såvel beboere i Avanersuaq som medarbejdere på Thule Air Base.

Uummannaq's forhistorie

De ældste tørvehuse fra perioden 1300 – 1600 e.Kr. ses nu som volde omkring lave sænkninger. Spor efter ca. 30 af disse 'kløverbladsformede' huse findes i et græsbevokset bælte ned mod kysten. Disse vinterhuse blev alle udgravet og opmålt af arkæologen Erik Holtved i 1936-37. De har en lang, smal indgang – en 'kuldefælde' -, der ledte ind til et boligrum med et lille gulv omgivet af 2 – 3 nicher med hver sin sovebriks, der var hævet en smule over gulvet. Når spækklampen brændte, var temperaturen på sovebriksen behagelig. Husets tag blev understøttet af træstolper eller hvalknogler og bestod af flade sten dækket med skind eller tørv.

De arkæologiske fund, der nu opbevares på Grønlands Nationalmuseum & Arkiv og på Nationalmuseet i København, omfatter dele af fangstredskaber til sæler, hvalros og narhvaler som lanser og harpunhoveder (se ovenfor) og buer og pile til rensdyrjagt. Holtved fandt også dele af slæder og husgeråd som spækklamper af fedtsten og knive med skærende ægge af jern, der i forhistorisk tid blev banket ud af jernmeteoritstykkerne ved Savissivik. De første Inughuit var store **hvalfangere**: Udgravningen af en køkkenmødding, 'Comer's Midden' (ved Anlæg 7 på kortet), viste, at der nederst var tykke lag af barker fra Grønlandshval. Barden blev anvendt bl.a. til net til fangst af søkonger og måtter til underlag på sovebriksene.

Gravene: På fjeldskrånningerne på Uummannaq's østlige del blev de døde gravlagt i kamre bygget af flade stenfliser og dækket af en stenbunke. Nogle grave blev anlagt på en jævn flade (se foto), mens andre blev bygget op ad stejle klippevægge. Der er registreret ca. 30 grave på bopladsen. Gravkamrene blev ofte genanvendt: man ryddede ældre skeletrester til side og lagde den døde i kammeret, inden man igen skubbede de store, flade dæksten på plads. Alle grave er desværre forstyrret i historisk tid.

Uummannaq i Thule-stationens tid, 1910 – 1950

Anlæggelsen af først en missionsstation (1909) og Knud Rasmussens **Thule-station** (1910) på sydsiden af det næs, hvor Uummannaq-bopladsen ligger, trak mange inughuit-familier til. **Bopladsen voksede** fra hidtil blot 5-6 familier til i 1930'erne at rumme i gennemsnit 15 familier (c. 70 personer) – dog kun i vinterperioden. Thule-stationen efterspurgte særligt ræveskind, isbjørneskind og narhvaltænder. I bytte blev givet træ, jern, rifler og ammunition, europæisk husgeråd, lærred, tobak og kaffe. Denne handel var så profitabel, at den finansierede Knud Rasmussens mange Thule-ekspeditioner.

Tørvehusene blev rummelige. De fik rektangulær grundplan, indre vægge og døre af brædder og vinduer med glastruer. Her ses Inukitsupaluk's tørvehus, fotograferet af Holtved i 1946.

Mens nogle familier blev på Uummannaq og flyttede i telt dér, tilbragte andre familier forår, sommer og efterår på

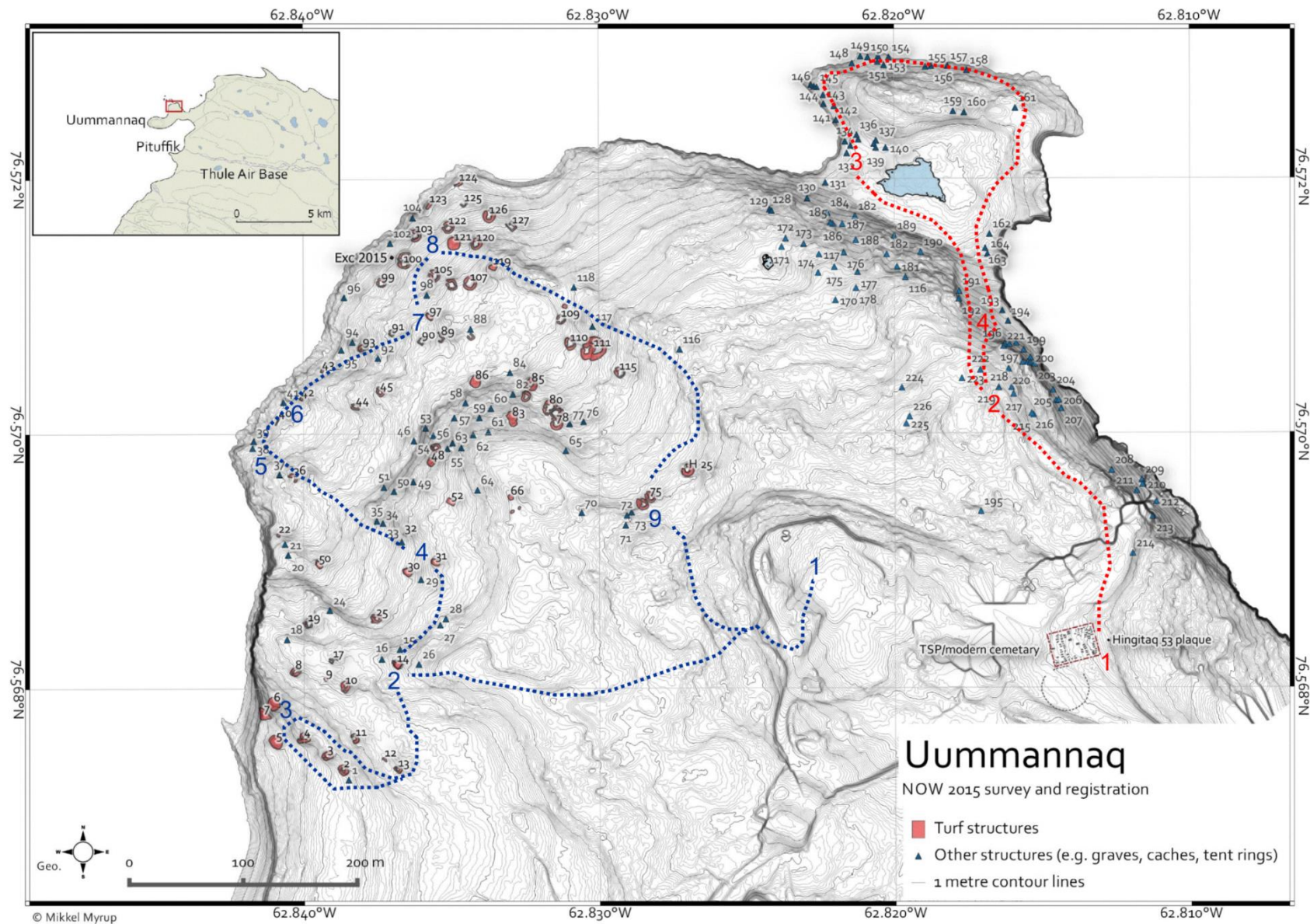
bopladser andre steder i distriktet, alt efter mulighederne for fangst. Nedenfor ses Pualuna's og Qipisoq's **telte** fra sommeren 1946. De har slået lejr på et tørt sted oven for vinterhusene.

Nærheden til Thule-stationen og oprettelsen af et lille hospital (1929) gav en vis sikkerhed mod sult og sygdom, men både inughuit selv og Stationen sørgede for, at der var løbende udskiftning af beboerne på Uummannaq. En familie blev typisk kun et par vintre i træk på stedet. Så overlod man sit tørvehus til andre for en periode.

De fire årtier med Thule-stationen som nabo huskes som den tid på Uummannaq, hvor det gik godt for de fleste fangerfamilier. Der var trange tider, f.eks. hærgede 'Den Spanske Syge' i årene 1921 – 22, men befolkningstallet i distriktet og velstanden steg i perioden. **Navnkundige storfangere**, som Qaviarsuaq (Miteq) Bartlett Kristiansen ('Edderfuglen' (1899 – 1978)), der rejste med Knud Rasmussen på 5. Thule-ekspedition (1921-24), boede ofte på Uummannaq, og var så knyttet til stedet, at han og hans hustru, blev begravet på kirkegården dér, et par årtier efter bopladsens nedlæggelse.

Uummannaq, Thule Air Base og tiden derefter

Allerede under og lige efter 2. Verdenskrig landede **amerikanske fly** på smeltevandssletten, Pituffik, blot 5 kilometer fra Uummannaq for at etablere og servicere en meteorologisk station. Holtved fotograferede inughuit ved flyet i 1947 – én af de første flylandinger på stedet. I 1951 anlagde man så ved en storstilet militær operation fra den amerikanske hær, **Thule Air Base (TAB)**.

Basen blev forsvaret gennem anlæggelsen af fire raketbatterier, hvoraf det ene, A-Launch, blev bygget neden for Thule-fjeldet på det plateau,

der adskiller Uummannaq-bopladsen fra Thule Stationen. Således blev bopladsen inddraget i 'Thule Defence Area'. Aktiviteterne på og omkring TAB greb afgørende ind i **fangst-områdets økologi (forstyrrelser af fangstdyrene, forurening), og i inughuits liv** på alle måder. Bopladsens beboere inden for forsvarsområdet blev et 'et problem' for såvel det amerikanske militær som de danske myndigheder. Dette blev løst på radikal vis i 1953, hvor den danske administration nedlagde Uummannaq ved at **tvangsflytte** alle beboere til Qaanaaq. Man afbrændte og jævtede nogle af husene med jorden og forbød adgang. En epoke i stedets lange kulturhistorie sluttede brat med, hvad inughuit og eftertiden med rette har betegnet som et overgreb. Den forladte boplads' østlige del blev i årene derefter brugt som skydeterræn – der er flere nedslagssteder for granater - og de tørvehuse, der ikke var destrueret allerede, gik i forfald. At lokalbefolkningen ikke ville slippe forbindelsen med Uummannaq kan dog ses af spor efter sommertelte og køddepoter fra nyere tid, der især findes på det lille næs med søen på bopladsens nordøstlige areal.

Inden for de seneste år er militære anlæg og affald tildækket eller fjernet. Uummannaq-området er '**givet tilbage**' til det **grønlandske selvstyre**. De ældste fortidsminder er derfor beskyttet af den grønlandske fredningslov. Dog er ruinerne

af tørvehusene fra Thule-stationsperioden for unge til at være omfattede af denne fredning. Uummannaq-bopladsen med alle sine bebyggelsesspor og grave er imidlertid **et kulturelt ankerpunkt** af allerstørste betydning for inughuit, og åbningen af området indleder nu et nyt kapitel i bopladsens historie.

Blå Rute: Tørvehusene

1: Parkering og udsigt over bopladsområdet, Uummannaq.

- Mod nordvest ses den del af bopladsen, der rummer vinterhuse med tørve- og træ-vægge: i alt c. 28 huse fra 1300– 1600-tallet og 35 huse fra perioden c. 1850 - 1953. Her findes også talrige depoter til opbevaring af kød ('kødgrave') og ringe af sten – teltringe – der er spor efter bopladsens sommertelte. Mod nord og nordøst er der udsigt over området med de ældste grave fra før-kristen tid. (Den røde rute med start ved den indhegnede kirkegård går derhen).

2: Historisk tørvehus, Anlæg 14

- Det bedst bevarede tørvehus. Fra omkring 1950. Lang gang med depotrum. 2 rum og sovebriks. Til husets indervægge er brugt masser af brædder og krydsfiner – materialer som er 'genbrug' fra Thule Air Base.

3: Hushøjene og Comer's Midden

- Tørvehuse fra historisk tid er her bygget oven på ældre tomter, således at der er dannet 'hushøje'. Ved kysten er der skyllet knogler ud på stranden. Det er spor efter en engang stor affaldsdyng eller 'køkkenmødding', 'Comer's Midden', der går tilbage til 1300-tallet.

4: Historiske tørvehuse.

- Især Hus 31 er velbevaret og fra bopladsens seneste år, omkring 1950. Hus 30, hvoraf kun det nederste af væggene og dele af gulvet er tilbage er bygget oven i et ældre tørvehus.

5: Kødgrave/depoter, Anlæg 38 og 39

- Køddepoterne er 'køleskabe', der består af kammer, hvor kød fra sæler og hvalrosser blev opbevaret. En bunke sten dækkede kammeret og beskyttede kødet mod ravne og ræve.

6: Opbevarings- og tørre-stativer, Anlæg 42 og 43

- Stativer af pæle med platform, hvor man opbevarede grej, spæk og kød uden for hundenes rækkevidde. De sorte belægninger på nogle brædder og pæle er gammelt spæk.

7: Historisk tørvehus, Anlæg 97, med bevarede vægge, husgang og dele af taget.

8: Forhistoriske tørvehuse, Anlæggene 105, 106, 107, 100, 103 (Holtveds huse nr. 7, 11, 12, 5, 4)

- En gruppe tørvehuse, der er 400-700 år gamle. Udgravet af E. Holtved i 1930'erne. Fremstår som lave volde omkring et rundt rum med en smal husgang ud mod kysten. Alle huse har haft sovebriks bygget af sten.

9: Tomter af tørvehuse, Anlæg 74 og 75.

Rød Rute: Gravene og sommerbopladsen

1: Kirkegård fra historisk tid.

- Den fredfyldte kirkegård rummer 86 grave fra bopladsens kristne periode, c. 1910 – 1953, samt nogle få senere grave for personer med særlig tilknytning til Uummannaq, bl.a. Qaviarsuaq og hans hustru Bibiane. Kun få af gravene navngivne med inskriptioner på kors eller gravsten, men ud fra længdemål at dømme ligger der børn og unge mennesker i ca. 30 af gravene.

2: Kammergrave, Anlæg 217 og 218.

- To gravkamre fra før-kristen tid. Som langt de fleste af bopladsens 30 gamle grave, har de været åbnet i nyere tid, og næsten alle menneskerester er væk. Der ses dog knogler af sæl og hvalros i nogle af kamrene – muligvis spor af gravgaver.

3: Rundtur på sommerbopladsen (Anlæggene 132 – 161).

- Talrige teltringe (kredse af sten, der har holdt teltskindene til jorden) og køddepoter viser, at den lille halvø har været anvendt, også i nyere tid, som sommer-teltplads. Fra en opmåling af bopladsen foretaget af Lauge Koch og Peter Freuchen i 1916 véd vi, at fangerne Tobias, Inunnguaq og Harrigan havde deres sommertelte på denne lille halvø.
- Ved lavvande kan man gå fra spidsen af den lille halvø ud til den større halvø, Ipiutaq, hvor mange teltringe, kødgrave og grave viser, at der har været stor aktivitet.

4: Vue over klippen med kammergrave (Anlæggene 193 – 213).

- Se hen langs klippekanten mod sydøst: Her var bopladsens gravfelt i forhistorisk tid. Gravkamrene skrider let sammen, så færdsel på selve klippeskråningen er ikke tilladt. På et lidt fladere område ligger to tydelige, fritliggende grave (Anlæg 193 og 194), og langs den stejle klippe findes ca. 20 gravkamre (alle desværre tømte i nyere tid).

Forslag til videre læsning:

Kirsten Hastrup: Vinterens Hjerte. Knud Rasmussen og hans tid. Gads Forlag, 2010.

Erik Holtved: Polareskimoer. Carl Allers Forlag, 1942.

Mylius-Erichsen, Ludvig og Molkte, Harald: Grønland. Gyldendal 1905.

Forsidefoto: To kvinder, Arnaruniak (t.v.) og Inadtliak (t.h.) (gl. retskr.) på Uummannaq-bopladsen.
Foto: Th. N. Krabbe, 1909. Nationalmuseet.

Tekst: Bjarne Grønnow, Nationalmuseet

Kort: Mikkel Myrup, Grønlands Nationalmuseum & Arkiv